

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASINING SANITARIYA QOIDALARI VA
ME’YORLARI, GIGIYENA NORMATIVLARI**

**O‘ZBEKISTON SHAROITIDA SANOAT CHIQINDILARINI
YIG‘ISH, INVENTARIZATSIYA QILISH, TASNIFLASH,
ZARARSIZLANTIRISH, SAQLASH VA UTILIZATSIYA QILISHNI
TASHKIL ETISH BO‘YICHA**

**O‘zbekiston Respublikasi
0300-11 sonli SanQvaM**

Rasmiy nashr

Toshkent – 2011

1-bob. Umumiy qoidalar

1.1. Qattiq maishiy va turli sanoat chiqindilarini to'plash, saqlash, tashish va aholi punktlari hududidan chiqarib tashlash, zararsizlantirish va utilizatsiya qilishning to'g'ri tashkil etilgan va ishonchli ishlayotgan tizimi sanitariya-epidemiologik osoyishtalikni ta'minlash hamda aholining ichak infeksiyalari bilan kasallanishini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Aholi punktlari hududlarini tozalash tizimlari holatini sanitariya nazorati qilish O'zR SSV tizimidagi Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati hududiy markazlarining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

1.2. Ushbu sanitariya qoidalarini va normalariga rioya qilish sanoat chiqindilarini gigiyenik nuqtai nazardan maqbul hisobga olish va inventarizatsiya qilish, tasniflash va ularning zaharliligini aniqlash, shuningdek, ularni zararsizlantirish, saqlash va utilizatsiya qilishning ishonchli usul va uslublarini tanlashni ta'minlaydi.

2-bob. Normativ havolalar

2.1. Sanoat chiqindilarini inventarizatsiya qilish, tasniflash, saqlash va zararsizlantirishning sanitariya qoidalarini (O'zR SanQvaN 0127-02) - Toshkent.- 17 b.

2.2. O'zbekiston Respublikasi sharoitida zaharli sanoat chiqindilarining gigiyenik tasnifi (O'zR SanQvaM 0128-02). - Toshkent, 2002. - 21 b.

2.3. O'zbekistonning o'ziga xos tabiiy va iqlim sharoitlarida kanalizatsiya tizimlariga qo'yiladigan sanitariya talablari (O'zR SanQvaM 0129-02). - Toshkent, 2002. - 7 b.

2.4. O'zbekiston sharoitida qattiq maishiy chiqindilarni maxsus poligonlarda saqlash va zararsizlantirishga qo'yiladigan sanitariya talablari (O'zR SanQvaM 0297-11). - Toshkent, 2011. - 21 b.

2.5. O'zbekiston sharoitida asbest tarkibli chiqindilarni yig'ish, tashish va saqlashning sanitariya qoidalarini va me'yorlari (O'zR SanQvaM 0158-04). - Toshkent, 2004. - 10 b.

2.6. O'zbekistonning o'ziga xos tabiiy-iqlim sharoitida aholi punktlari tuproq sifatiga qo'yiladigan gigiyenik talablar (O'zR SanQvaM 0183-05). - Toshkent, 2005. - 19 b.

2.7. Tuproqdagi ekzogen zararli moddalarning ruxsat etilgan chegaraviy konsentratsiyalari (REChK) va taxminiy ruxsat etilgan konsentratsiyalari (TREK) (O'zR SanQvaM 0191-05). - Toshkent, 2005. - 15 b.

2.8. O'zbekistonning o'ziga xos sharoitlarida turli yer foydalanish turlaridagi tuproq ifloslanish darajasini gigiyenik baholashning sanitariya qoidalari va me'yorlari (O'zR SanQvaM 0212-06). - Toshkent, 2006. - 8 b.

2.9. O'zbekiston sharoitida tuproqni ifloslanishdan muhofaza qilish sxemalariga gigiyenik asoslar tuzishning sanitariya qoidalari va me'yorlari (O'zR SanQvaM 0272-09). - Toshkent, 2009. - 12 b.

3-bob. Sanoat chiqindilarini yig'ish va saqlash, hisobga olish, inventarizatsiya va tasniflashga qo'yiladigan talablar

3.1. Sanoat chiqindilarini yig'ish va to'plash, ularni hisobga olish va inventarizatsiya qilish mulkchilik shakli va idoraviy mansubligidan qat'i nazar, barcha korxonalarda amalga oshirilishi shart. Bunda amaliy maqsadlar uchun sanoat chiqindilarining quyidagi toifalarini ajratish maqsadga muvofiq:

- shahar axlatxonalarida qattiq maishiy chiqindilar (QMCh) bilan birgalikda joylashtirish mumkin bo'lgan sanoat chiqindilari;
- idoraviy shlamto'plagichlarga yo'naltiriladigan sanoat chiqindilari;
- utilizatsiya qilinishi lozim bo'lgan sanoat chiqindilari;
- maxsus jihozlangan poligonlarda saqlanadigan zaharli sanoat chiqindilari.

3.2. Sanoat chiqindilarining birlamchi hisobi va inventarizatsiyasi bevosita korxonaning har bir sexida zaharli va zaharsiz chiqindilar uchun alohida, ularning nomi, fizik va kimyoviy holati, xavflilik sinfi va ustuvor ifloslantiruvchi moddalar ko'rsatilgan holda amalga oshiriladi.

3.3. Kimyoviy zararli moddalarning (shu jumladan sanoat chiqindilarining) inson uchun xavflilik darajasini gigiyenik baholash ularning xavflilik sinfini hisobga olgan holda, birinchi navbatda, eng zaharli kimyoviy moddalar bo'yicha o'tkaziladi: 1-sinf - o'ta xavfli, 2-sinf - yuqori xavfli, 3-sinf - o'rtacha xavfli va 4-sinf - kam xavfli moddalar.

3.4. Sanoat chiqindilarini saqlash, zararsizlantirish va ko'mish usullarini tasniflash va tanlash ularning xavflilik sinfiga bog'liq bo'lib, sanoat chiqindilarining tarkibi laboratoriya tekshiruvida aniqlanadi.

Sanoat chiqindilarining kimyoviy tarkibini o'rganish natijalari mavjud bo'lmagan hollarda, O'zbekiston Respublikasi SanQvaM 0128-02 "O'zbekiston Respublikasi sharoitida zaharli sanoat chiqindilarining gigiyenik tasniflagichi" ma'lumotlaridan foydalaniladi. Ushbu tasniflagich sanoat zaharli chiqindilari bo'yicha hisobga olish va hisobot berishni takomillashtirish, ularni utilizatsiya qilish, qayta ishlash yoki atrof-muhitga joylashtirish usullarini aniqlash uchun mo'ljallangan.

Tasniflagichda 134 ta zaharli sanoat chiqindisining ko'rsatkichlari keltirilgan bo'lib, ulardan 16 tasi birinchi, 53 tasi ikkinchi, 37 tasi uchinchi va 28 tasi to'rtinchi xavflilik sinfiga mansub.

3.5. Foydalaniladigan me'yoriy va loyiha hujjatlarida kimyoviy moddaning xavflilik sinfi ko'rsatilmagan bo'lsa, u xavflilik indeksi orqali aniqlanadi. Bu indeks quyidagilar asosida hisoblanadi: tuproqdagi zararli moddaning YCHK (yo'l qo'yiladigan chegaraviy konsentratsiya); zararli moddaning LD50 ko'rsatkichi; tegishli formulalar bo'yicha ish zonasi havosidagi zararli moddaning xavflilik sinfi.

3.6. Tuproqda zararli kimyoviy moddalar aralashmasi mavjud bo'lganda, xavflilik darajasi ham xavflilik indeksi orqali aniqlanadi. Bu indeksni quyidagi formula bo'yicha hisoblash mumkin:

$$J = \frac{A \times S}{a \times M (IAE)}, \text{ bu yerda}$$

A - tegishli elementning atom massasi;

M - ushbu elementni o'z ichiga olgan kimyoviy birikmaning molekulyar massasi;

S - kimyoviy birikmaning suvda eruvchanligi, mg/kub.dm;

a - turli oziq-ovqat mahsulotlari (go'sht, baliq, sut, non, sabzavotlar, mevalar) tarkibidagi 6 ta kimyoviy moddaning YCHK qiymatlarining o'rtacha arifmetigi;

YCHK - tuproqdagi tegishli elementning yo'l qo'yiladigan chegaraviy konsentratsiyasi.

Keyin xavflilik indeksining qiymati bo'yicha moddaning xavflilik darajasini **jadvalga asoslanib** hisoblash mumkin.

Jadval

Zararli kimyoviy moddalar kombinatsiyasi mavjud bo'lganda xavflilik sinfi

T/r	Indeks qiymati	Xavflilik sinfi	Aholi uchun xavflilik xususiyati
1.	4,1 va undan yuqori	1	o'ta xavfli
2.	2,6 dan 4 gacha	2	yuqori darajada xavfli
3.	0,1 dan 2,5 gacha	3	o'rtacha xavfli
4.	0,1 dan kam	4	kam xavfli

4-bob. Sanoat chiqindilarini zararsizlantirish va ko'mish usullarini tanlash (jumladan zaharli chiqindilarni)

4.1. Zararsizlantirish va utilizatsiya qilishning u yoki bu usulini tanlash ko'p jihatdan sanoat chiqindilarining kimyoviy tarkibiga bog'liq bo'lib, bu tarkib eng to'liq tarzda sanoat chiqindilarining laboratoriya tadqiqotlari orqali aniqlanishi mumkin. Bunda tahlilning tanlangan usullari chiqindilarning kelib chiqishi (sanoat tarmog'i) va qo'llaniladigan texnologiyalarning o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi.

4.2. Sanoat chiqindilarini zararsizlantirish va utilizatsiya qilishning mumkin bo'lgan usullarini aniqlash uchun sexlardayoq ularning kimyoviy tarkibi, chiqindilarning nomi, ularni saqlash joyi va shakli (korxona hududida, shahar axlatxonasida yoki maxsus poligonda), yoqilishi, ikkilamchi utilizatsiya qilinishi yoki qishloq xo'jaligida foydalanilishi kerak bo'lgan chiqindilar miqdori haqidagi ma'lumotlarga ega bo'lish zarur.

4.3. Zaharli sanoat chiqindilarini ularning xavflilik sinfini hisobga olgan holda zararsizlantirish va ko'mish maxsus muhandislik inshootlari - poligonlarda amalga oshiriladi. Bunda chiqindilarni poligon sharoitida zararsizlantirish uchta eng qulay usul bilan bajariladi: yoqish, neytrallashtirish yoki ko'mish.

4.4. Utilizatsiya qilinmaydigan zaharli sanoat chiqindilarini saqlash poligonlarini sanoat tuguniga (yoki viloyatlar bo'yicha) kiruvchi barcha korxonalarga xizmat ko'rsatish uchun tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Bunda korxonalar poligonlarni loyihalash, qurish va ishlatishda o'z hissalarini qo'shishlari lozim.

4.5. Zaharli sanoat chiqindilarini ko'mish usuli ularning tarkibidagi moddalar va birikmalarning agregat holati, suvda eruvchanligi va xavflilik sinfiga qarab tanlanadi.

Tarkibida 4-xavflilik sinfiga mansub moddalar bo'lgan qattiq chiqindilar poligonning alohida maydonida qatlam-qatlam joylashtiriladi. Bunda har bir qatlam tekislanadi va zichlanadi (maishiy chiqindi poligonlari kabi). Ularni ko'mish bo'yicha alohida tadbirlar o'tkazilmaydi.

Tarkibida 2 va 3-xavflilik sinfiga mansub, suvda erimaydigan zararli moddalar bo'lgan qattiq va changsimon chiqindilarni ko'mish qatlam-qatlam zichlanadigan chuqurlarda amalga oshirilishi kerak. Chuqurlarning o'lchamlari me'yorlanmaydi. Agar chiqindilar tarkibida 2 va 3-xavflilik sinfiga mansub, suvda eriydigan moddalar bo'lsa, chuqurlarning tubi va yon devorlari albatta izolyatsiya qilinishi shart.

4.6. Tarkibida 2 va 3-xavflilik sinfiga mansub suvda eriydigan zararli moddalar, shuningdek 1-xavflilik sinfiga mansub zararli moddalar bo'lgan

chiqindilarni ko'mishda ularning chiqindilardan tarqalishining oldini olishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar qo'llanilishi kerak (Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati organlari bilan kelishilgan holda).

4.7. 4-xavflilik sinfiga mansub zararli moddalarni o'z ichiga olgan suyuq sanoat chiqindilari poligonlarning alohida joylashtirilgan maydonlariga (yozgi va qishki sug'orish maydonlari bilan) bir tekisda sochiladi.

1, 2 va 3-xavflilik sinfiga mansub zararli moddalarni o'z ichiga olgan suyuq chiqindilar poligonlarga olib chiqilishidan avval korxonaning o'zida xamirsimon holatga kelguncha suvsizlantirilishi shart. Bu chiqindilarni suyuq holatda ko'mish man etiladi.

1-xavflilik sinfiga mansub suyuq chiqindilar suvsizlantirildandan so'ng germetik yopiladigan po'lat idishlarga joylashtiriladi.

4.8. Yonuvchan chiqindilar, shuningdek, laklar, erituvchilar va emallar shimdirilgan eskirgan buyumlar poligondagi maxsus pechda yoqib yuborilishi lozim.

4.9. Eng so'nggi vaqtinchalik chora sifatida poligonning maxsus maydonida oz miqdordagi pestitsidlarni ko'mish mumkin.

4.10. Zaharli sanoat chiqindilari poligonlariga radioaktiv chiqindilar, idish chiqindilari (metall, yog'och, sintetik), qurilish chiqindilari va axlatlari, teri sanoati va tikuvchilik korxonalari chiqindilari, ikkilamchi xom ashyo toifasiga kiruvchi boshqa chiqindilar qabul qilinmaydi.

4.11. 3 va 4-xavflilik sinfiga mansub sanoat chiqindilari ayrim hollarda shahar axlatxonalariga olib borilishi mumkin, u yerda ular uchun alohida joylar ajratilishi lozim.

QMCh bilan birgalikda joylashtirishga ruxsat etilgan sanoat chiqindilari muayyan talablar va texnologik shartlarga javob berishi lozim: namligi 85% dan oshmasligi, portlash xavfi bo'lmasligi, o'z-o'zidan yonib ketmasligi kerak. Sanoat va maishiy chiqindilar aralashmasining zaharliligi maishiy chiqindilarning zaharliligidan oshmasligi kerak, shuningdek, aralashmaning BKE va KKE qiymatlari suvli so'rim tahlili natijalariga ko'ra 4000-5000 mgO₂/kub.dm dan yuqori bo'lmasligi lozim.

5-bob. Atrof-muhit holatini nazorat qilish

5.1. Sanoat chiqindilari tarkibidagi zararli kimyoviy moddalar ular bilan aloqada bo'lgan muhitlarni: havo, suv, tuproq va o'simliklarni ifloslantirishi mumkin. Shu sababli, sanoat chiqindilarini to'plash va saqlash, zararsizlantirish va ko'mish maydonlarida atrof-muhit holatini nazorat qilish zarur. Bu nazoratni maxsus idoraviy laboratoriyalar va tanlab Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati

organlari amalga oshiradi. Idoraviy laboratoriyalarda o'tkaziladigan nazoratning davriyligi, namunalar olish nuqtalari va aniqlanadigan ko'rsatkichlar ro'yxati Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati qo'mitasining hududiy organlari bilan kelishiladi.

5.2. "Poligon pasporti"ni tuzish majburiy bo'lib, unda tuproq, yer osti suvlari, atmosfera havosining kimyoviy tarkibi, shuningdek, ko'mib tashlanadigan sanoat chiqindilarining tarkibi aks ettirilishi lozim. Poligonda sanoat chiqindilari tarkibidagi zaharli moddalarning yer osti suvlari, yaqin joylashgan suv havzalari, poligon va unga tutash hududlar tuprog'i, o'simliklar, hamda poligondan 3000 metr radiusdagi atmosfera havosidagi miqdorini nazorat qilish uchun namuna olish chastotasi va nuqtalari, tahlil o'tkazish jadvali bo'lishi shart.

5.3. Tekshirilayotgan muhitlarda (fon ko'rsatkichlariga nisbatan) zararli moddalarning yuqori konsentratsiyalari aniqlansa, zudlik bilan ifloslanish sababi aniqlanadi va zararli moddalarning atrof-muhit obyektlariga kirish yo'llarini bartaraf etish bo'yicha maxsus chora-tadbirlar amalga oshiriladi.

6-bob. Asbest tarkibli chiqindilarni yig'ish, tashish va ko'mib tashlashning sanitariya qoidalari

6.1. Asbest - silikatlar sinfiga mansub tolali minerallarning umumiy nomi bo'lib, u asbest tarkibli materiallarni qazib olish, boyitish, qayta ishlash va ulardan foydalanish jarayonida hosil bo'ladigan xomashyo, yarim tayyor mahsulotlar va boshqa buyumlar qoldiqlarini o'z ichiga oladi.

6.2. Tarkibida asbest mavjud chiqindilar 3 va 4-xavflilik sinflariga mansub. 3-xavflilik sinfiga (o'rtacha xavfli) asbest chiqindilari, asbest matolar va tolalari, zichlovchi materiallar, salnikli vtulkalar kiradi. 4-xavflilik sinfiga (kam xavfli) esa quyidagilar kiradi: qog'oz, karton va ulardan tayyorlangan mahsulotlar chiqindilari, tol, ruberoid va bitum shimdirilgan qog'oz, asbotsement chiqindilari, shag'al, presslangan asbest va rezina-asbest buyumlar, mineral tolalar, matolar va iplar, asbest silliqlash changi, asbest aralashmali tog' jinsi changi.

6.3. Mexanizmlar atrofida polda to'plangan mayda qirindi va axlatlar chang hosil bo'lishini oldini oladigan usullar bilan olib tashlanishi lozim; qo'lda tozalash hollarda nafas olish organlarini himoyalovchi shaxsiy vositalardan (respiratorlardan) foydalanish zarur. Boshqa usullar bilan yig'ilgan sochiluvchan materiallar suv o'tkazmaydigan qoplarga (konteynerlarga) joylashtirilishi kerak. Idishlarni almashtirish va bo'shatish mexanizatsiyalashgan usulda amalga oshirilishi lozim.

6.4. Tarkibida asbest bo'lgan qattiq chiqindilar chiqarib tashlanishini kutib, yemirilmaydigan joylarda saqlanishi kerak. Sochiluvchan asbest tolalari bo'lgan

qoplarni (yoki boshqa idishlarni) maxsus ajratilgan joyda maydalash yoki zich tashiladigan toylarga qadoqlash orqali yo'qotish lozim. Asbestdan bo'shagan qoplardan makulatura yoki biror material uchun idish sifatida takroran foydalanishga yo'l qo'yilmaydi. Ularni asbest-sement va boshqa mahsulotlar ishlab chiqarishda ikkilamchi xomashyo sifatida qo'llash mumkin.

6.5. Tarkibida asbest bo'lgan suyuq chiqindilar maxsus konteynerlar, idishlar yoki cho'ktirish hovuzlariga joylanadi. Bular vaqti-vaqti bilan bo'shatilishi lozim (shlamning to'lib-toshishi va qurib qolishiga yo'l qo'yilmaydi).

Chiqarib tashlashga tayyorlangan, konteynerlar, qoplar yoki idishlarda saqlanayotgan barcha asbest chiqindilari tegishli yozuvlar va belgilarga ega bo'lishi shart.

6.6. Chiqindilarni yuklash, tashish, tushirish va ko'mish bilan bog'liq ishlar mexanizatsiyalashtirilgan bo'lishi kerak. Chiqindilarni tashish jarayonida yo'qotishlar va atrof-muhitning ifloslanishiga yo'l qo'yilmasligi lozim. Qadoqlanmagan asbestni ochiq kuzovli avtomashinalar va temir yo'l platformalarida tashish taqiqlanadi.

6.7. Tarkibida asbest bo'lgan chiqindilarni ko'mish qattiq maishiy chiqindilar (QMCh) va utilizatsiya qilinmagan qattiq sanoat chiqindilari poligonlarida amalga oshirilishi kerak. Bu poligonlarga 4-xavflilik sinfiga mansub asbest tarkibli chiqindilar miqdoriy cheklovlarisiz, 3-xavflilik sinfiga mansublari esa cheklangan miqdorda (QMCh massasining 30% dan oshmaydigan) qabul qilinadi va maishiy chiqindilar bilan birgalikda joylashtiriladi. Bunday chiqindilar ro'yxati Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati hududiy markazlari bilan kelishiladi.

6.8. Poligonlarni suv manbalari va mineral suvlarning sanitariya muhofazasi zonalarida hududida, kurortlarning barcha muhofaza zonalarida, yoriqli tog' jinslarining yer yuzasiga chiqish joylarida, yer osti suvlari gorizontlari sinish joylarida, shuningdek aholining ommaviy dam olish maskanlari va sog'lomlashtirish muassasalari joylashgan hududlarda joylashtirish taqiqlanadi.

Poligonlarni aholi punktlariga nisbatan ustun yo'nalishdagi shamollarga qarshi tomondan, daryolar oqimi bo'ylab xo'jalik-ichimlik suv ta'minoti suv olish joylaridan pastroqda, baliqlarning ommaviy uvildiriq qo'yish va o'sish joylaridan pastroqda, xo'jalik-ichimlik maqsadlarida foydalaniladigan ochiq suv havzalarining suv yig'ish maydonlari tashqarisida joylashtirish lozim.

Poligonlarni yer osti suvlari 20 metrdan chuqurroqda joylashgan va filtratsiya koeffitsienti sutkasiga 10-6 metrdan oshmaydigan kam o'tkazuvchan jinslar bilan qoplangan joylarda joylashtirish kerak. Ko'mish joylari uchun asos yer osti suvlari sathining eng baland mavsumiy holatidan 6-4 metrdan ortiq baland bo'lishi lozim.

6.9. Poligonlarning sanitariya-himoya zonasi (SHZ) o'lchami amaldagi sanitariya-epidemiologiya qoidalari va me'yorlari talablariga muvofiq belgilanadi; SHZ hududi obodonlashtirilgan va ko'kalamzorlashtirilgan bo'lishi shart.

Poligonlar qishloq xo'jaligi yerlari va tranzit magistral yo'llardan kamida 200 metr; rekreatsiya maqsadlarida foydalanish uchun mo'ljallanmagan o'rmon massivlari va daraxtzorlardan 50 metr masofada joylashishi kerak. Poligon hududining sanoat korxonalari, qishloq xo'jaligi yerlari, o'rmonzorlar va boshqa obyektlar tomon qiyaligi 1,5 foizdan oshmasligi lozim.

Jarliklarda, o'yiqlarda, cho'kuvchan gruntli joylarda, shuningdek karst jarayonlari rivojlangan hududlarda; turar-joy qurilishi, sanoat korxonalarini kengaytirish, sog'lomlashtirish muassasalarini barpo etish uchun ajratilgan hududlarda va aholining dam olish joylarida chiqindixonalar tashkil etishga yo'l qo'yilmaydi.

Chiqindixona hududi perimetri bo'ylab hududni suv bosishdan himoya qilish maqsadida chuqur yer osti suvlarini qochirish hamda yomg'ir va qor suvlarini ushlab qolish uchun aylanma kanal bilan o'raladi.

Chiqindixona hududi butun ichki perimetri bo'ylab balandligi 1,5-1,7 m, kengligi 3-3,5 m bo'lgan tuproq uyum bilan o'rab chiqiladi.

6.10. Chiqindixonaga olib boriladigan barcha chiqindilarga ularning tarkibi haqida texnik ma'lumotlar va chiqindixonada ular bilan xavfsiz muomala qilish choralari qisqacha bayon etilgan pasportlar tuzilishi shart.

Xavflilik darajasi 4-sinfga mansub barcha chiqindilar chiqindixonalarga qatlam-qatlam qilib joylashtiriladi, har bir qatlam tekislanib, zichlanishi lozim.

Xavflilik darajasi 3-sinfga mansub qattiq changli va changsimon chiqindilarni ko'mish o'lchamlari me'yorlanmagan chuqurliklarda amalga oshirilishi kerak. Chiqindilarni chuqurliklarga to'kib, ularni qatlam-qatlam zichlash lozim. Chuqurliklardagi chiqindilarning eng yuqori sathi atrofdagi rejalashtirilgan yer sathidan kamida 2 m past bo'lishi shart.

Chang ko'rinishidagi chiqindilarni ko'mish maxsus qazilgan chuqurlarga amalga oshirilishi kerak. Bunda chiqindilarni transportdan tushirish paytida shamol uchirib ketmasligini ta'minlaydigan choralar ko'rilishi lozim. Buning uchun chiqindilarni namlash, paketlarda yoki qog'oz qoplarda tashish usullaridan foydalanish mumkin. Har safar chang ko'rinishidagi chiqindilar chuqurga joylangandan so'ng, ular tuproq bilan yopilishi shart.

Quduqlar va shaxtalardan faqat tarkibida asbest mavjud bo'lgan bo'lakli chiqindilarni saqlash uchun foydalanish mumkin.

Chuqur loyihada belgilangan chegaraviy darajagacha chiqindilar bilan to'ldirilgach, u 0,25 metr qalinlikdagi zichlangan tuproq qatlami bilan qoplanishi

kerak. Poligondan foydalanish yakunlangach, atrof-muhitning tabiiy holatini tiklash choralari (rekultivatsiya, ko'kalamzorlashtirish, daraxt ekish) ko'rilishi lozim.

6.11. Poligondan foydalanish jarayonida korxonaning laboratoriya xizmati tomonidan chiqindilar tarkibidagi zaharli moddalarning yer osti suvlari, poligonga tutash hududlar tuprog'i, poligon atrofidagi o'simliklar va atmosfera havosidagi miqdori darajasi muntazam ravishda nazorat qilib borilishi zarur.

Poligonning pasporti, namunalar olish chastotasi, namunalar olish nuqtalari va yer osti suvlari, tuproq, o'simliklar hamda havo namunalarini tahlil qilish jadvallari hududiy Davlat sanitariya-epidemiologiya nazorati markazlari bilan kelishilgan holda korxonaning bosh muhandisi tomonidan tasdiqlanadi.

Tekshirilayotgan muhitlarda fon ko'rsatkichlariga nisbatan zararli moddalar miqdori oshganligi aniqlansa, zudlik bilan buning sababini aniqlab, zararli moddalarning atrof-muhitga tarqalishini bartaraf etish uchun maxsus choralar ko'rish lozim.